

УДК 159.9:316.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.1.9>

Ягупов В. В.

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту

Національного університету оборони України

e-mail: yagupow1957@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8956-3170

Researcher ID: AAR-7554-2020

СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ОБГРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ СЕРЖАНТІВ

З'ясовано гостру необхідність суб'єктно-діяльнісного підходу до методологічного обґрунтування змісту управлінської компетентності та культури сержантів і визначення їх співвідношення з поняттями “військово-професійна компетентність” і “військово-професійна культура” щодо них.

Основна мета: дати методологічне обґрунтування психологічного змісту понять “управлінська культура сержанта”, “управлінська компетентність сержанта” на провідних ідеях і принципах суб'єктно-діяльнісного підходу до їх розуміння та визначити їх співвідношення з поняттям “військово-професійна компетентність сержанта” і “військово-професійна культура сержанта”.

Здійснено методологічне обґрунтування основних психологічних понять “управлінська культура сержанта”, “управлінська компетентність сержанта” на провідних ідеях і принципах суб'єктно-діяльнісного підходу з урахуванням основних вимог компетентнісного підходу до їх професійно-педагогічної підготовки як суб'єктів управління, з'ясовано їх взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємозумовленість. Доведено, що ці поняття знаходяться у безпосередній залежності та у логічній послідовності та водночас утворюють таку змістовну і процесуальну послідовність: “військово-професійна підготовка сержанта”, “управлінська підготовка сержанта”, “управлінська компетентність сержанта”, “управлінська культура сержанта”, що відбувається в системі його військово-професійної підготовки.

Доведено, що інтегрованим результатом військово-професійної підготовки сержантів є сформована їх управлінська компетентність як сержанта та суб'єкта тактичної ланки управління, яка безпосередньо та контекстно проявляється в їх управлінській культурі.

Обґрунтовано управлінська компетентність сержантів як їх професійно важливе психічне утворення, зміст якого складає сукупність ціннісно-мотиваційного, когнітивного, поведінково-діяльнісного, індивідуально-психічного та суб'єктного компонентів управлінської підготовленості.

Обґрунтовано управлінську культуру сержантів як системне та водночас контекстне професійно важливе психічне утворення чи інтегральний результат їх військово-професійної підготовленості як військового професіонала, що відображає їх професійну позицію, цінності та мотивацію, управлінську компетентність, сформованість професійно важливої інтегрованої якості – професійної суб'єктності як суб'єкта тактичної ланки військового управління в Збройних силах України.

Вона має специфічну психологічну структуру, що включає сукупність ціннісно-світоглядних, індивідуально-психічних і професійно важливих управлінських ставлень, якостей, поведінково-управлінських навичок, умінь, здатностей і професійно-важливих управлінських якостей як суб'єктів військового управління.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, військово-професійна підготовленість, військово-професійна компетентність, управлінська компетентність, управлінська культура, сержант.

Актуальність проблеми суб'єктно-діяльнісного підходу до обґрунтування управлінської компетентності та культури сержантів та їх розвитку полягає, по-перше, в задоволенні нагальної потреби кожного сержанта як суб'єкта військово-професійної та насамперед управлінської діяльності в Збройних силах (далі – ЗС) України в актуалізації своєї військово-професійної та управлінської суб'єктності як військового професіонала; по-друге, інтегрованим результатом і проявом їх військово-професійної підготовленості до управлінської діяльності як її суб'єктів виступає управлінська компетентність і культура як суб'єктів військово-професійної та управлінської видів діяльності. Вирішальним у суб'єктно-діяльнісному підході до формування та розвитку їх управлінської компетентності та культури є те, що основна увага приділяється формуванню, розвитку та актуалізації таких їх суб'єктних проявів як “творча активність, рефлексивність, самодетермінованість, самостійність, автономність, відповідальність і професійна суб'єктність” [10, с. 15] в управлінській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для методологічного обґрунтування психологічного змісту понять “управлінська культура сержанта”, “управлінська компетентність сержанта” на провідних ідеях і принципах суб'єктно-діяльнісного підходу до них нами проаналізовано, систематизовано та узагальнено наукові праці з таких проблем загальної, професійної та військової психології:

- аксіологічної (Л. Карамушка, З. Карпенко, В. Франкл тощо);
- культурологічної та суб'єктної (Т. Гурлева, О. Капінус, М. Прищак, В. Ягупов тощо);
- менеджерської та управлінської теорій (Н. Александрова, В. Воронкова, Т. Заболотна, М. Ксенофонтова, О. Садченко, Н. Терлецька та ін.);
- соціологічного підходу до управлінських впливів (В. Лефтеров, В. Подшивалкіна, Л. Пашко тощо);
- діяльнісного та суб'єктно-діяльнісного підходів, що характеризують інтеракції суб'єкта та об'єкта управління та розвитку загальних і спеціальних управлінських здатностей керівників (Л. Карамушка, С. Максименко, Н. Подвірна, Р. Сущенко, Н. Чепелева тощо).

Особливої уваги заслуговує проблема управлінської культури військовослужбовців як системне психолого-педагогічне явище (О. Гутнік, Т. Гузиніна, О. Кравчук, О. Кузанкіна, Т. Мацевко, К. Панасюк, Р. Торчевський, Н. Циганок, В. Шемчук, Р. Шостак, В. Ягупов), у тому числі й проблема психологічного супроводу системи створення, реалізації та контролю управлінських рішень в ЗС України, що зумовлено зміною парадигми “вертикалі” функціоналу сержантського складу в умовах повномасштабного російського вторгнення, необхідністю взаємодії з представниками армій країн НАТО. Існує необхідність дослідження становлення управлінської культури сержантів як інтегрованої складової їх професіогенези, зокрема на етапах нормативних і ненормативних криз професійного становлення (Ю. Асєєва, Л. Бегеза, Н. Мілорадова, О. Панкратова, О. Приймук, Г. Пріб, О. Рудюк тощо).

У професійній педагогіці та психології розв'язуються проблеми професійної підготовки фахівців до управлінської діяльності (О. В. Бойко, В. С. Маслов, Т. М. Мацевко, О. Г. Романовський, В. І. Свистун, Р. В. Торчевський, В. А. Шемчук, Р. Г. Шостак та ін.).

Але водночас, як показують результати аналізу та конкретизації проблеми управлінської культури та компетентності сержантів взагалі та на провідних ідеях і принципах суб'єктно-діяльнісного підходу до їх розуміння, зокрема, практично не були предметом психологічного дослідження.

Мета статті: дати методологічне обґрунтування психологічного змісту понять “управлінська культура сержанта”, “управлінська компетентність сержанта” на провідних ідеях і принципах суб'єктно-діяльнісного підходу до їх розуміння та визначити їх співвідношення з поняттям “військово-професійна компетентність сержанта” і “військово-професійна культура сержанта”.

Результати дослідження. Вважаємо, що “Управлінська культура становить собою складне системне динамічне утворення, що виражає сукупність, взаємодію та взаємовплив її ціннісно-мотиваційного, емоційно-вольового, когнітивного, менеджерського, праксеологічного, контрольно-оцінювального та суб'єктного складових. Рівень розвиненості цих складових відображає функціональну надійність управлінської культури конкретного керівника та адекватно забезпечує виконання поставлених перед ним управлінських завдань” [12, с. 299]. А кожен сержант стає, на нашу думку, суб'єктом управлінської діяльності в системі військового управління, якщо він особисто є центром самоорганізації, саморегуляції, самоактуалізації та самодетермінації як професіонала військового управління, що дає йому підстави співвідноситися з військово-професійною та управлінською дійсністю цілісним способом як її творчого суб'єкта. Психологічний аспект професійного суб'єкта та суб'єктності сержантів як військових професіоналів безпосередньо пов'язаний із проблемою актуалізації їх природної активності як кожного професіонала, яка актуалізується у всіх видах суб'єктності людини – навчальній, квазіпрофесійній і професійній, різновидом останньої є військово-професійна, управлінська тощо, та становлення суб'єктом управлінської діяльності в системі військового управління.

Проблема актуалізації суб'єкта та суб'єктності кожного фахівця, а в нашому випадку сержантів – один із найважливіших напрямів, що має комплексно досліджуватися, обґрунтовуватися та враховуватися у професійній педагогіці та психології. Наголошуємо про необхідність створення спеціального напрямку наукових пошуків у загальній і професійній психології – “психології суб'єкта та професійної суб'єктності фахівця”.

Вважаємо, що поняття “професійна суб'єктність” щодо конкретного фахівця є фундаментальним у сучасній професійній психології, що вкрай важливе для усвідомлення психолого-педагогічних засад системи професійної підготовки майбутніх фахівців, у т.ч. й безпосередньо сержантів, оскільки, по-перше, вони здій-

снюють військово-професійну діяльність у системі “людина – людина”; по-друге, тільки при сформованості професійної суб’єктності кожен сержант стає лідером у спільній військово-професійній діяльності з військовослужбовцями; по-третє, він буде справжнім сержантом тільки у тому випадку, коли є офіційним і неофіційним лідером у військовому підрозділі.

У зв’язку з цим вважаємо, що існує необхідність розв’язання проблеми суб’єктності сержантів як військових професіоналів і управлінців згідно з вимогами суб’єктно-діяльнісного підходу до розуміння та обґрунтування як суб’єкта військово-управлінської діяльності, оскільки це відкриває перспективи для системного та водночас контекстного пізнання сутності їх управлінської компетентності та культури. А. Р. Бекірова [1], О. В. Бойко [2], О. С. Капінус [6], Р. В. Торчевський [8], В. В. Ягупов [13; 14] тощо слушно вважають, що “Суб’єктно-діяльнісний підхід, який містить у собі провідні ідеї багатьох інших методологічних підходів (системного, діяльнісного, контекстного, компетентнісного...) та методологічні принципи активності, системності, суб’єктності, єдності свідомості та діяльності, провідним інтегральним принципом визначає визнання учасниками освітньої діяльності ВВНЗ курсанта як повноправного її суб’єкта..., забезпечення належного рівня опанування курсантом теоретичними знаннями з урахуванням суб’єктивних психічних особливостей кожного курсанта, через діяльнісний складник створює дієві передумови для розвитку його професійної суб’єктності” [13, с. 32].

Науковці слушно наголошують, що “творче застосування суб’єктно-діяльнісного методологічного підходу до підготовки військових фахівців... є досить обґрунтованим, оскільки, з одного боку, враховує та включає в собі ряд суттєвих позитивних аспектів інших підходів, забезпечує комплексне розв’язання основних проблем формування особистості офіцера як суб’єкта творчої управлінської діяльності..., а з іншого – забезпечує формування готовності до управлінської діяльності на різних рівнях управління: тактичному, оперативно-тактичному, оперативно-стратегічному та стратегічному рівнях, сприяє їх становленню як менеджерів військового управління на різних рівнях. Наприклад, якщо на стратегічному рівні управлінська діяльність має більш неконтактний... характер, а на тактичному рівні вона переважно залежить від індивідуально-контактних форм управління, то на оперативно-тактичному рівні ці дві форми управлінської діяльності поєднуються” [13, с. 111].

Інтегрованим результатом реалізації суб’єктно-діяльнісного підходу до професійної підготовки військових фахівців, у т.ч. і сержантів до управлінської діяльності є сформованість їх професійної суб’єктності як суб’єкта управління, що безпосередньо проявляється в їх становленні суб’єктом управлінської діяльності. А становлення суб’єктом управлінської діяльності виступає основним критерієм оцінювання як сформованості, так і розвиненості управлінської культури сержантів. Досить системно проблема суб’єктності представлена в наукових робо-

тах і докторській дисертації О. І. Галян, яка пропонує українській науковій спільноті розв’язання проблеми суб’єктності школяра в педагогічному дискурсі ХХ ст. [4]. Це перша фундаментальна методологічна робота в Україні щодо проблеми суб’єктності учнів. А суб’єктність учителів та офіцерів як педагогів представлена в докторських дослідженнях А. Р. Бекірової [1] та О. С. Капінуса [6; 7].

В. В. Желанова професійну суб’єктність майбутнього педагога трактує “як інтегровану професійно важливу якість, що забезпечує цілеспрямовану й оптимальну реалізацію своїх особистісних ресурсів для розв’язання професійних та життєвих завдань і проявляється у прагненні до самоздійснення, тобто до самореалізації та самоактуалізації. Структура професійної суб’єктності вчителів... містить суб’єктну професійну позицію, педагогічну активність, суб’єктний досвід, здатність до рефлексії, антиципацію” [5, с. 24], які мають складати методологічну підвалину професійно-управлінської підготовки майбутніх сержантів і особливо враховуватися на етапі розвитку їх управлінської компетентності та культури.

Виокремлюємо такі **провідні характеристики професійної суб’єктності сержантів як суб’єктів військового управління:**

– ціннісна вмотивованість управлінських дій, вчинків, поведінки та в цілому управлінської діяльності, що демонструє причинну зумовленість насамперед управлінської діяльності як її творчого суб’єкта: «професійні цінності, професійна спрямованість і мотивація складають «логічний ланцюжок» у змісті ціннісно-мотиваційного компонента професійної компетентності фахівців, а міцність і стійкість цього «ланцюжка» визначає стійкість професійного вибору людиною певної професії і відповідно стійкість професійної компетентності конкретного фахівця. Особливо така стійкість необхідна в екстремальних видах діяльності, коли на перший план у складних ситуаціях виходить морально-духовний аспект професійної діяльності, який підкоряє собі всі елементи діяльності фахівця, коли вже щось робити, практично, не можливе. Такою професією є військова. А своєрідне та унікальне сполучення мотивів військово-професійної діяльності кожного військовослужбовця формує його неповторну мотиваційну сферу цієї діяльності, оскільки їх мотивація демонструє бажання бути її суб’єктом. До складу мотивації входять сукупність однорідних потреба у військово-професійній діяльності, прагнення бути військовим професіоналом і намагання самоактуалізуватися в ній як фахівцю” [15, с. 215];

– творча управлінська активність, яка відображає здатність сержанта як суб’єкта військово-управлінської діяльності до усвідомлених цілеспрямованих дій для досягнення поставлених цілей управлінської діяльності;

– здатність до рефлексії і, найголовніше, – до саморефлексії своєї управлінської поведінки та діяльності як їх суб’єкта; водночас творча активність у будь-якій діяльності, а особливо в суб’єкт-суб’єктній діяльності передбачає свідому актуалізацію рефлексивності та саморефлексивності як суб’єкта управлінської діяльності;

– усвідомлена модальність, що проявляється у розумінні ними як суб’єктами управлінської діяльності своїх особистісних, суб’єктних, військово-професійних, у т.ч. і управлінських особливостей у порівнянні з іншими суб’єктами військового управління в ЗС України та їх сприйняття;

– здатність нести відповідальність як за результати, так і ймовірні наслідки своєї управлінської діяльності в системі військового управління.

Отже, професійна суб’єктність кожного сержанта – це їх творча активність в управлінській діяльності, ціннісно-мотиваційна зумовленість його управлінської діяльності, здатність до рефлексії та саморефлексії як суб’єкта управлінської діяльності в системі військового управління. Відповідно, вони мають бути постійно в активному стані, формуватися, розвиватися та вдосконалюватися як суб’єкти управлінської діяльності: “Власне, наявність цих компонентів... робить професійну компетентність сформованою” [14, с. 325].

Суб’єктність кожного сержанта безпосередньо пов’язана із суб’єктністю інших військовослужбовців та їх сприйнятті кожним сержантом як суб’єктів спільної навчально-бойової та бойової діяльності.

Для розв’язання проблеми формування, актуалізації та розвитку управлінської суб’єктності кожного сержанта згідно з провідними ідеями і положеннями **суб’єктно-діяльнісного підходу** до їх управлінської компетентності та культури доцільно, по-перше, знати що таке **структура управлінської культури сержанта як військового керівника**. Вона має містити як систему знань про управління як “...об’єкт професійної діяльності та процес; ...систему управління, форми, методи, технології і засоби управлінської діяльності в конкретній сфері; систему практичних навичок, умінь і здатностей управлінської діяльності в конкретній професійній сфері, зовнішнім виявом якої є певний стиль управлінської діяльності; управлінська компетентність як основа управлінської культури; управлінське мислення як психологічний засіб актуалізації управлінської культури; цінності управлінської діяльності” [12, с. 299].

По-друге, визначити **психолого-педагогічні вимоги до управлінської підготовки сержантів згідно з вимогами суб’єктно-діяльнісного підходу до розуміння управлінської компетентності та культури сержантів**.

Першою такою вимогою є **формування, розвиток і актуалізація ціннісно-мотиваційної сфери управлінської діяльності кожного сержанта як суб’єкта військового управління** у процесі їх військово-професійної підготовки та управлінської діяльності, а також і в процесі підвищення кваліфікації. Це має бути власне система цінностей і мотивів управлінської діяльності сержантів як суб’єктів управлінського буття у військовій сфері, а не іншого професійного буття: “Ціннісні орієнтації постають ядром у фаховій підготовці до професійно-педагогічної діяльності, зумовлюють ідеали та смисли, які допомагають майбутнім учителям усвідомити своє призначення в педагогічній професії. У процесі рефлексії педагог аналізує педагогічну діяльність й установлює ступінь відповідності її резуль-

татів цілям і завданням педагогічного процесу, крім того, самокритично оцінює власну педагогічну діяльність як організатора педагогічного процесу” [9, с. 164].

Система *цінностей управлінської діяльності сержантів*, що безпосередньо впливає на актуалізацію їх професійної суб’єктності як військових професіоналів та управлінців, включає, на нашу думку, такі цінності:

- ставлення до себе як до цінності – самоцінність як сержанта та управлінця – військового професіонала;
- творчий характер управлінської діяльності в системі військового управління;
- наявність позитивної волі до творчої та водночас контекстної управлінської діяльності в системі військового управління;
- здатність до вільного волевиявлення в управлінській діяльності як її творчого суб’єкта;
- самопроєктування майбутньої управлінської діяльності в загальній системі військового управління;
- орієнтованість на реалізацію запроєктованого та запланованого в управлінській діяльності;
- усвідомлення та сприяння самоцінності іншого військовослужбовця як суб’єкта спільної військово-професійної діяльності, побратима і члена бойової команди;
- відповідальність перед собою й іншими військовослужбовцями за результати своєї управлінської діяльності та діяльності як члена бойової команди.

Така система управлінських цінностей сержантів має сприяти формуванню, розвитку та вдосконаленню їх ціннісного ставлення до таких об’єктів:

- до світу – “образ світу”, насамперед, до військово-професійного та управлінського світу в ЗС України, в якому він має самоактуалізуватися як військовий професіонал і суб’єкт військового управління;
- до себе – образ “Я – військовий професіонал і суб’єкт військового управління у ЗС України”;
- до інших військовослужбовців – “образ кожного військовослужбовця як суб’єкта, з одного боку, управлінського впливу, а з іншого – спільної військово-професійної діяльності – бойового побратима”;
- до майбутнього – “образ майбутньої військово-професійної та управлінської діяльності в військово-професійній системі та своєї суб’єктної ролі в ній як суб’єкта військового управління у ЗС України.

Отже, основою формування, розвитку та актуалізації професійної суб’єктності кожного сержанта як військового професіонала та суб’єкта військового управління являється образ “Я – сержант і військовий професіонал – суб’єкт управління” – структура аксіологічного характеру, що забезпечує формування, розвиток та актуалізацію управлінської компетентності та культури кожного сержанта як суб’єкта військово-професійної та управлінської діяльності.

Другою психолого-педагогічною вимогою суб’єктно-діяльнісного підходу щодо формування, розвитку та вдосконалення професійної суб’єктності сержан-

тів є *стимулювання і підтримання їх активного суб'єктного ставлення* до себе як до військового професіонала, до інших військовослужбовців як бойових побратимів, до навчальної, військово-професійної та бойової діяльності та, найголовніше, – до кожного військовослужбовця як до бойового побратима, оскільки без них втрачається смисл його управлінської діяльності. Вважаємо суб'єктність сержанта постає як особлива форма прояву й організації його активного ставлення до себе як до суб'єкта управління в військовому середовищі, ставлення до інших військовослужбовців і підлеглих як до суб'єктів спільної бойової діяльності, до управлінської діяльності – як до креативної, інноваційної та контекстної, в якій відбувається його саморозвиток, самореалізація і самопідтримка як суб'єкта управлінської діяльності в ЗС України. Відзначимо специфічну особливість суб'єктності кожного командира в ЗС України, у т.ч. і сержантів, яка полягає в тому, що ставлення до себе як до суб'єкта власної діяльності пов'язане з його ставленням до інших військовослужбовців як до суб'єктів спільної бойової діяльності. Це пов'язано з таким аспектом, що професійна суб'єктність сержанта як саморозвиток, самодетермінація і самоорганізація проявляється та реалізується через активне ставлення до себе як до військового професіонала, інших військовослужбовців як до бойових побратимів, управлінської діяльності як її суб'єкта.

Відповідно, цілі, зміст, методика, технології та засоби військово-професійної та управлінської видів підготовки сержантів мають сприяти формуванню та розвитку їх управлінської компетентності та культури. Для цього слід вирішити такі психолого-педагогічні завдання:

- формування їх активного ставлення до управлінської діяльності як її творчого суб'єкта;
- стимулювання творчого прояву їх суб'єктних якостей як суб'єктів управлінської діяльності в системі військового управління у ЗС України;
- організація такої навчальної, квазіпрофесійної та бойової діяльності сержантів, яка стимулює їхню суб'єктну поведінку, суб'єкт-суб'єктні взаємини з іншими військовослужбовцями, суб'єктне ставлення до управлінської діяльності, найголовніше, – до інших військовослужбовців як до бойових побратимів.

Третя психолого-педагогічна вимога пов'язана із *створенням суб'єктного простору управлінського розвитку та саморозвитку сержантів як професіоналів військового управління*. Основні його завдання такі:

- сприяння усвідомленню сержантами образу самого себе як суб'єкта управлінської діяльності у військовому середовищі, якому характерні цілісність та узгодженість усіх проявів як особистості, сержанта й суб'єкта військово-професійного та управлінського буття в ЗС України;
- сприяння їхній самоідентифікації в військово-професійному середовищі як суб'єктів управлінської діяльності в ЗС України;
- формування здатності бути, щонайперше, самим собою як суб'єкту управлінської діяльності та протистояти руйнівним впливам соціокультурного середовища;

– створення умов для проявлення суб’єктної активності сержантів управлінської діяльності в процесі реалізації посадових компетенцій та ін.

Четверта психолого-педагогічна вимога стосується часу, тобто актуалізація професійної суб’єктності сержантів в управлінській діяльності неможливо уявити поза аналізом *співвідношень їх уявлень про сьогодні, минуле і майбутнє чи формування, розвиток, вдосконалення та розпад управлінської культури*. Час і вік являють собою дві фундаментальні характеристики людського буття, а, отже, і професійної суб’єктності сержантів в управлінській діяльності. У філософських джерелах міститься ідея про те, що час визначає специфіку суб’єктності фахівця, задає проблему її змісту. Але завжди слід мати на увазі, що “Управлінська культура і компетентність керівників, з одного боку, тісно пов’язані із загальною культурою особистості, загальнолюдською та професійною культурою, а система цінностей управлінської діяльності – з системою цінностей суспільства, конкретної професійної спільноти й особистісними цінностями керівників, а з іншого – становлять інтегроване професійно-важливе утворення, яке характеризує особливості системи їх управлінських знань, навичок, умінь, здатностей та актуалізується в професійній свідомості, стилі управлінської діяльності, управлінській етиці й поведінці” [12, с. 300].

Особисте переживання часу людиною пов’язане з унікальністю її існування та з ціннісними орієнтаціями, духовністю й моральністю. Тут доречною є думка Н. Ю. Волянюк, яка наголошує на методологічному принципі суб’єктності в процесі генезису професіоналізації суб’єкта діяльності: “По суті, особистісні особливості фахівця, функціональна структура діяльності та об’єкт професійної діяльності є ведучими у процесі генезису професіоналізації суб’єкта діяльності, і, в принципі, можуть бути використані щодо будь-якої професії” [3, с. 44], у т.ч. і безпосередньо управлінської сержантів.

Відповідно, програма формування, розвитку та вдосконалення професійної суб’єктності сержантів як суб’єктів військового управління має реалізовуватися протягом певного часу, а методика її реалізації має включати різні етапи та сприяти реалізації їхніх військово-професійних та управлінських цінностей у проектуванні свого військово-професійного та управлінського буття.

Остання психологічна вимога щодо формування, розвитку та вдосконалення професійної суб’єктності сержантів як суб’єктів військового управління безпосередньо пов’язана із *цілями, цінностями, характером, змістом, методиками, технологіями та результатом їхньої управлінської діяльності*. Практично, не будучи суб’єктом управлінської діяльності, не знаючи її культуру, дуже складно стати її творчим суб’єктом та актуалізувати культуру суб’єктної поведінки в управлінській діяльності. Це пов’язано з тим, що суб’єктність сержантів в управлінській діяльності передбачає їхню цілеспрямовану активність, при цьому вона повинна мати свідомий і самосвідомий характер, що сприяє її цілеспрямованості та творчості, що безпосередньо проявляється в її управлінській культурі.

Виокремлюємо такі рівні володіння культурою управлінської діяльності: репродуктивний; продуктивний; креативний. Ідеальний варіант – це креативний рівень, який передбачає творче ставлення сержантів до управлінської діяльності та їх перетворення на її творчих суб'єктів. Але в будь-якому випадку “Зміст управлінської культури виявляється в таких основних характеристиках: стилі управлінської діяльності керівника та інших суб'єктів управлінської діяльності в організації; цілях, цінностях і традиціях в управлінській діяльності суб'єктів управління; раціональній організації управлінської діяльності всіх суб'єктів управління в організації: чіткість, узгодженість, послідовність та дотримання службових і морально-етичних норм міжсуб'єктної взаємодії; організаційній культурі в установі (закладі); автоматизації та інформатизації процесу управління в організації; особистій поведінці, почутті міри, психологічному такті і відповідальності членів колективу організації; методиці проведення різноманітних нарад та їх управлінській ефективності; загальному позитивному морально-психологічному кліматі в організації та управлінських структурах” [12, с. 300]. Відповідно слід їх цілеспрямовано формувати та розвивати в сержантів.

Таке ставлення до управлінської діяльності уможливорює прояв підсумкової характеристики будь-якого суб'єкта – це його *унікальність*, і кожен сержант має бути таким, оскільки це джерело його успішної управлінської діяльності, особливо в екстремальних умовах бойового буття.

Отже, для актуалізації вищевикладених психолого-педагогічних вимог суб'єктно-діяльнісного підходу до формування, розвитку та вдосконалення управлінської компетентності та культури сержантів доцільно вирішувати такі **психолого-педагогічні завдання**:

- формування, розвиток та вдосконалення ціннісного ставлення сержантів до своєї постаті як військового професіонала, професії й набуття управлінської компетентності та культури;
- формування, розвиток та вдосконалення активної життєвої настанови, мотивів і мотивації як суб'єкта управлінської діяльності в ЗС України;
- сприйняття самого себе суб'єктом управлінської діяльності, цілеспрямоване стимулювання своєї суб'єктної поведінки в управлінській діяльності;
- гуманне та поважне ставлення до кожного військовослужбовця як суб'єкта військово-професійної діяльності й повага до його прав, свободи, самобутності й унікальності, тобто до його основних суб'єктних проявів;
- створення атмосфери суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма військовослужбовцями в спільній військово-професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Доведено, що в основі військово-професійної підготовки сержантів й актуалізації їх управлінського потенціалу в управлінській діяльності та стимулювання їх професійної суб'єктності як інтегрованого прояву сформованості управлінської компетентності та культури мають лежати основні ідеї, вимоги та рекомендації суб'єктно-

діяльнісного підходу, провідним інтегральним принципом якого є визнання права кожного сержанта бути суб'єктом управлінської діяльності, а основним інтегральним результатом як формування, так і розвитку управлінської компетентності та культури має бути сформованість і розвиненість їхньої професійної суб'єктності як суб'єктів управлінського буття в ЗС України.

Формування, розвиток, удосконалення управлінської культури сержантів як суб'єктів управлінського буття відбувається у процесі військово-професійної підготовки, управлінської діяльності, підвищення кваліфікації, а найголовніше – спільної бойової діяльності військовослужбовців.

З'ясовано, що управлінська культура і компетентність сержантів, з одного боку, тісно пов'язані із загальною культурою особистості, загальнолюдською та військово-професійною культурою, а система цінностей управлінської діяльності – з системою цінностей військово-професійного середовища, конкретною військово-професійною спільнотою й особистісними цінностями сержантів як суб'єктів військового управління, а з іншого – становлять інтегроване професійно-важливе психічне утворення, яке характеризує зміст системи їх управлінських цінностей, мотивації, знань, навичок, умінь, здатностей, стилів управлінської діяльності, управлінську етику.

Список використаних джерел і літератури

1. Бекірова А. Р. *Методологія, теорія та методика формування професійної суб'єктності вчителів початкових класів* : монографія. Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019. 410 с
2. Бойко О. В. Актуалізація суб'єктного потенціалу курсантів як провідний напрям у формуванні лідерської компетентності майбутніх офіцерів у вищих військових закладах освіти. *Молодий вчений* : наук. журнал. 2019. № 10 (74). С. 212–217.
3. Воляннюк Н. Ю. Професійний розвиток суб'єкта діяльності. *Фізичне виховання студентів творчих спеціальностей*: зб. наук. пр. 2003. № 2. С. 37–47.
4. Галян О. І. Розвиток ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич : [б.в.], 2018. 549 с.
5. Желанова В. В. Детермінанта змісту контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. *Education and Pedagogical Sciences*. 2013. № 5. С. 21–29.
6. Капінус О. С. *Методологія, теорія і методика формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів Збройних сил України* : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 600 с.
7. Капінус О. С. Суб'єктно-діяльнісний підхід до формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів Збройних сил України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 30, том 4. С. 28–33. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212550>.
8. Торчевський Р. В. Суб'єктно-діяльнісний підхід як сучасна методологічна основа професійної підготовки офіцерів оперативно-тактичної ланки управління. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 4. С. 158–161.
9. Шехавцова С. О. Теоретичні і методичні засади формування суб'єктності у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Старобельськ : [б.в.], 2017. 476 с.
10. Ягупов В. В., Капінус О. С. *Теоретичні та методичні аспекти формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів* : навчально-методичний посібник. Житомир : ПП «Євро-Волинь», 2020. 240 с.

11. Ягупов В. В., Кушов В. Г. Суб'єктно-діяльнісний підхід до підготовки військових фахівців у ВВНЗ. *Військова освіта та наука: сьогоднішня та майбутня* : тези доповідей 3 міжнар. наук.-практ. конф. (листопад 2007 р.) / Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К., 2007. С. 213-214.

12. Ягупов В. В., Свистун В. І., Кришталь М. А., Король В. М. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки* : наукове видання / гол. ред. Райко В. В. 2013. № 4(69). С. 291–301. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2747/>.

13. Ягупов В. В. Суб'єктно-діяльнісний підхід як ефективна методологічна основа формування готовності військового керівника до управлінської діяльності. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. 2008. Вип. 17 (21). С. 101-111.

14. Ягупов В. В. Суб'єктність як основна детермінанта неперервної професійної освіти людини. *Проблеми освіти* : наук. зб. 2002. Вип. 27. С. 160–170.

15. Ягупов В. В. Ціннісно-мотиваційний компонент професійної компетентності фахівців: методологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 6 (64). С. 207–219. URL: DOI: 10.33099/2617-6858-22-70-6-207-219.

References

1. Bekirova A. R. (2019). *Metodolohiia, teoriia ta metodyka formuvannia profesiinoi subiektnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv* : monohrafiia [Methodology, theory and methods of formation of professional subjectivity of primary school teachers: monograph]. Zhytomyr : Vyd-vo O. O. Yevenok. 410 s. [in Ukrainian].

2. Boiko O. V. (2019). Aktualizatsiia subiektnoho potentsialu kursantiv yak providnyi napriam u formuvanni liderskoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv u vyshchyykh viiskovykh zakladakh osvity [Actualization of the subject potential of cadets as a leading direction in the formation of leadership competence of future officers in higher military educational institutions]. *Molodyi vchenyi* : nauk. zhurnal. № 10 (74). S. 212–217. [in Ukrainian].

3. Volianiuk N. Yu. (2003). Profesiyni rozvytok subiekta diialnosti [Professional development of the subject of activity]. *Fyzychne vykhovannia studentiv tvorchykh spetsialnostei*. № 2. S. 37–47. [in Ukrainian].

4. Halian O. I. (2018). Rozvytok idei subiektnosti osobystosti shkoliara u vitchyznianomu pedahohichnomu dyskursi XX stolittia : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 [The development of the idea of the subjectivity of the student's personality in the domestic pedagogical discourse of the 20th century: dissertation of the Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.01]. Drohobyts. derzh. ped. un-t im. I. Franka. Drohobych : [b.v.]. 549 s. [in Ukrainian].

5. Zhelanova V. V. (2013). Determinanta zmistu kontekstnoho navchannia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Determinant of the content of contextual education of the future primary school teacher]. *Education and Pedagogical Sciences*. № 5. S. 21–29. [in Ukrainian].

6. Kapinus O. S. (2020). Metodolohiia, teoriia i metodyka formuvannia profesiinoi subiektnosti maibutnykh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy : monohrafiia [Methodology, theory and methods of formation of professional subjectivity of future officers of the Armed Forces of Ukraine: monograph]. Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok. 600 s. [in Ukrainian].

7. Kapinus O. S. (2020). Subiektno-diiialnisnyi pidkhid do formuvannia profesiinoi subiektnosti maibutnykh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy [A subject-activity approach to the formation of the professional subjectivity of future officers of the Armed Forces of Ukraine]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp 30, tom 4. S. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212550>. [in Ukrainian].

8. Torchevskiy R. V. (2013). Subiektno-diialnisnyi pidkhid yak suchasna metodolohichna osnova profesiinoy pidhotovky ofitseriv operativno-taktychnoy lanky upravlinnia [The subject-activity approach as a modern methodological basis for the professional training of officers of the operational-tactical link of management]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. Vyp. 4. S. 158–161. [in Ukrainian].
9. Shekhavtsova S. O. (2017). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia subiektnosti u protsesi fakhovoy pidhotovky : dys. ...d-ra ped. nauk : 13.00.04 [Theoretical and methodological principles of the formation of subjectivity in the process of professional training: dissertation of the Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.04]. Starobelsk : [b.v.]. 476 s. [in Ukrainian].
10. Yahupov V. V., Kapinus O. S. (2020). Teoretychni ta metodychni aspekty formuvannia profesiinoy subiektnosti maibutnikh ofitseriv : navchalno-metodychnyi posibnyk [Theoretical and methodological aspects of the formation of the professional subjectivity of future officers: educational and methodological manual]. Zhytomyr : PP «Ievro-Volyn». 240 s. [in Ukrainian].
11. Yahupov V. V., Kushchov V. H. (2007). Subiektno-diialnisnyi pidkhid do pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u VVNZ [Subject-activity approach to the training of military specialists in Higher Military Educational Institutions]. *Viiskova osvita ta nauka: sohodennia ta maibutnie : tezy dopovidei 3 mizhnar. nauk.-prakt. konf. (lystopad 2007 r.)*. Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. K. S. 213-214. [in Ukrainian].
12. Yahupov V. V., Svystun V. I., Kryshchal M. A., Korol V. M. (2013). Upravlinska kultura i kompetentnist kerivnykiv yak systemna psykhologo-pedahohichna problema [Managerial culture and competence of managers as a systemic psychological and pedagogical problem]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: pedahohichni ta psykhologichni nauky*. №4(69). S. 291–301. Retrieved from: <http://lib.iitta.gov.ua/2747/> [in Ukrainian].
13. Yahupov V. V. (2008). Subiektno-diialnisnyi pidkhid yak efektyvna metodolohichna osnova formuvannia hotovnosti viiskovoho kerivnyka do upravlinskoj diialnosti [The subject-activity approach as an effective methodological basis for the formation of a military leader's readiness for management activities]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity*. Vyp. 17 (21). S. 101-111. [in Ukrainian].
14. Yahupov V. V. (2002). Subiektnist yak osnovna determinanta neperervnoy profesiinoy osvity liudyny [Subjectivity as the main determinant of continuous professional education of a person]. *Problemy osvity*. Vyp. 27. S. 160–170. [in Ukrainian].
15. Yahupov V.V. (2022). Tsinnisno-motyvatyivnyi komponent profesiinoy kompetentnosti fakhivtsiv: metodolohichnyi aspekt [Value-motivational component of professional competence of specialists: methodological aspect]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №6 (64). S. 207–219. DOI: 10.33099/2617-6858–22–70–6–207-219. [in Ukrainian].

Yahupov V. V.

Doctor of pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Physical Education, Special Physical Training and Sports,
The National Defence University of Ukraine

SUBJECT-ACTIVITY APPROACH TO SUBSTANTIATING THE CONTENT OF MANAGERIAL COMPETENCE AND CULTURE OF SERGEANTS

The subject-activity approach to substantiating the content of managerial competence and culture of sergeants has been identified as an urging need. This approach aims to methodologically

justify the psychological content of the concepts “sergeant’s managerial culture” and “sergeant’s managerial competence” based on the leading ideas and principles of the subject-activity approach, determining their correlation with the concepts of “military-professional competence” and “military-professional culture”.

The study has methodologically substantiated the key psychological concepts of “sergeant’s managerial culture” and “sergeant’s managerial competence” based on the leading ideas and principles of the subject-activity approach, taking into account the fundamental requirements of the competency-based approach to their professional-pedagogical training as management subjects. The interrelation, interdependence, and interconditionality of these concepts have been clarified.

It has been demonstrated that these concepts are directly dependent and logically sequenced, forming a meaningful and procedural order: “military-professional training of the sergeant”, “managerial training of the sergeant”, “managerial competence of the sergeant”, “managerial culture of the sergeant”, occurring within the framework of their military-professional training, military-professional, and individual preparation.

The integrated result of the military-professional training of sergeants is the formation of their managerial competence as sergeants and tactical management subjects, which manifests directly and contextually in their managerial culture.

The managerial competence of sergeants is substantiated as a professionally significant mental formation, the content of which includes a set of value-motivational, cognitive, behavioral-activity, individual-psychological, and subjective components of managerial preparedness.

The managerial culture of sergeants is justified as a systemic and at the same time contextual professionally significant mental formation or the integral result of their military-professional readiness as a military professional, reflecting their professional position, values, motivation, managerial competence, the formation of a professionally significant integrated quality – professional subjectivity as a subject of tactical management in the Armed Forces of Ukraine.

It has a specific psychological structure, including a set of value-oriented, individual-psychological, and professionally significant managerial attitudes, qualities, behavioral-managerial skills, abilities, and professionally significant managerial qualities as subjects of military management.

Key words: subject, subjectivity, professional-pedagogical training, professional-pedagogical competence, managerial competence of the sergeant, managerial culture of the sergeant, of the sergeant.